

Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду

На седници Одељења за међународне студије, одржаној 18. фебруара 2025. године, констатовано је да је кандидаткиња мср Олга Стевановић завршила писање докторске дисертације под насловом „Политика Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у измењеном глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године“. Одлуком наставно-научног већа Факултета политичких наука у Београду на седници одржаној 20. фебруара 2025. године именована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације у саставу: проф. др Владимир Ајзенхамер, доц. др Стеван Недељковић и доц. др Милан Крстић.

Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења свих њених чланова Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду подноси следећи:

Извештај о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Кандидаткиња мср Олга Стевановић је рођена 23. јула 1992. године у Зајечару, где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, на модулу „Међународна политика“, 2016. године са просечном оценом 9.78. На истом факултету је завршила и мастер студије на модулу „Студије Сједињених Америчких Држава“ са просечном оценом 10 и одбранила мастер рад под насловом „Смањење енергетске зависности и спољна и безбедносна политика Сједињених Америчких Држава на Блиском истоку за време администрација Барака Обаме“ под менторством проф. др Драгана Р. Симића 2017. године са оценом 10. Кандидаткиња је уписала докторске академске студије политикологије – Међународне и европске студије 2017. године и положила све испите са просечном оценом 10. Током студирања је била стипендиста Министарства омладине и спорта и града Зајечара, а била је ангажована на Факултету политичких наука, за време мастер студија, и као сарадник демонстратор.

Олга Стевановић је запослена у Институту за политичке студије у Београду од 2018. године, где је била ангажована као технички секретар у академском часопису „Српска политичка мисао“ до 2024. године. Области научног интересовања су јој међународни односи, спољна и безбедносна политика САД, енергетска безбедност и геополитика енергије. Тренутно има звање истраживача-сарадника и обавља посао извршног (техничког) уредника у часопису „Српска политичка мисао“ у Институту за политичке студије. Течно говори, чита и пише енглески језик, а чита, пише и говори шпански језик на средњем нивоу познавања. Удата је и живи у Београду.

Библиографија:

1. Објављени радови кандидаткиње

Stevanović, Olga, "The Biden Administration's Policy Towards the Kingdom of Saudi Arabia 2021-2022.", *Review of International Affairs*, Institute of International Politics and Economics, Vol. LXXIV, No. 1187, 2023, pp. 107-141, DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.5

Stevanović, Olga, "The EU Research and Innovation Policy and Integration of the Republic of Serbia into the Reformed ERA.", *Srpska politička misao*, Institute for Political Studies, Vol. 82, br. 4, 2023, str. 65-89, <https://doi.org/10.5937/spm82-46541>

Stevanović, Olga, "The Trump Administration's Approach to Energy Security in Poland and the Baltic States.", *Politika nacionalne bezbednosti*, Institute for Political Studies, vol. 18, no. 1, 2020, pp. 33-67.

Павковић, Олга, „Политика Сједињених Америчких Држава према Краљевини Саудијској Арабији од 2009. до 2017. године.“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, vol. 65, no. 3, 2019, стр. 63-90.

Павковић, Олга, „Безбедносни аспекти иницијативе Појас и пут“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, vol. 15, no. 2, 2018, стр. 121-138.

Pavković, Olga, „Uticaj energetske revolucije na politiku administracija Baraka Obame prema Bliskom istoku.“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Decembar 2018.

Павковић, Олга, „Криза владавине права у Европској унији и механизми заштите основних вредности.“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, vol. 61, No. 3, 2018, стр. 261-275.

2. Саопштења са научних скупова штампана у целости

Stevanović, Olga, "The Biden administration's Policy in the Middle East: State vs. Human Security.", *Studia Securitatis*, Universitatea Lucian Blaga dan Sibiu, December 2022, (Conference paper – *Human Security Theoretical Approaches and Practical Applications*), pp. 247-263, <https://magazines.ulbsibiu.ro/studiasecuritatis/the-biden-administrations-policy-in-the-middle-east-state-vs-human-security/#more-632>

3. Саопштења са научних скупова штампана у изводу

Стевановић, Олга, „Енергетска међузависност Европске уније и Руске федерације у контексту руско-украјинског рата.“, Књига сажетака са конференције „Перспективе политичких наука у савременом друштву“, Институт за политичке студије, Београд, децембар 2022, УДК 620.9(4-672EU:470+571)»2022»

4. Прикази књига

Stevanović, Olga, "Mitrović, Dragana. 2019. From Socialist Modernization to Chinese Dream. Belgrade: Institute for Asian Studies, 306 p.", Book Review, *Serbian Political Thought*, Vol. 66, No. 4, 2019.

2. Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидаткиње мср Олге Стевановић под насловом „Политика Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у измењеном глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године“ је написана на 448 страна стандардног

формата (A4, проред 1, маргине 20mm), од којих је 370 страна основног текста, 62 стране извора и литературе и 10 страна прилога.

Дисертација садржи увод, пет поглавља и закључак: „Увод у истраживачко питање и теоријско-методолошки оквир који се користи у истраживању“, „Методолошки оквир истраживања“, „Теоријски оквир истраживања“, „Енергетска револуција, промене глобалног енергетског система и спољна политика Сједињених Америчких Држава од 2013. до 2021. године“, „Политика администрације Барака Обаме према Персијском заливу у контексту енергетске револуције од 2013. до 2017. године“, „Политика администрације Доналда Трампа према Персијском заливу у контексту енергетске револуције од 2017. до 2021. године“.

Докторска дисертација представља заокружену целину у научном, стручном и методолошком смислу. Закључци дисертације поткрепљени су ваљаном аргументацијом. Основна теоријска и практична полазишта заснована су на обимној литератури и бројним изворима. Кандидаткиња је користила монографије и научне и стручне радове великог броја страних и домаћих аутора, медијске изворе као и националне и међународне документе.

3. Предмет и циљ истраживања

Предмет истраживања ове докторске дисертације обухвата промене у политици и оријентацији велике стратегије Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у раздобљу од 2013. до 2021. године. Промена у политици и оријентацији велике стратегије се сматра зависном варијаблом или исходом у каузалном ланцу. Притом, под променама овог типа се подразумева другачија приоритизација изречених циљева спољне политике и средстава опредељења за њихово постизање, као и другачија перцепција претњи и опредељења за одређене активности у одговору на претње.

Основно истраживачко питање којим се бави ова докторска дисертација је формулисано на следећи начин: „Зашто се у периоду од 2013. до 2021. године америчка политика према земљама Персијског залива променила у правцу мањег директног војног учествовања у одржавању регионалне равнотеже снага?“, а сагледањем дужег временског периода, оно је попримило следећу формулацију: „Зашто је у периоду од 2013. до 2021. године промењена оријентација велике стратегије Сједињених Америчких Држава у географском региону Персијског залива у смеру смањења ангажовања?“. Истраживачко питање је експланаторно јер тежи да објасни разлоге опажене промене политике и оријентације велике стратегије САД у Персијском заливу у периоду од 2013. до 2021. године. Оно је такође специфично и емпиријско, јер се заснива на конкретном историјском случају.

Просторно одређење предмета истраживања обухвата регион Персијског залива. У оквиру овог региона истраживањем су обухваћене државе које имају излаз на Персијски, Аденски и Омански залив, односно Исламска Република Иран, Држава Кувајт, Република

Ирак, Краљевина Саудијска Арабија, Краљевина Бахреин, Држава Катар, Уједињени Арапски Емирати, Султанат Оман и Република Јемен. Постоје три политичко-географске целине које се у овом раду истражују – 1. Ирак, 2. државе Заливског савета за сарадњу (Саудијска Арабија, УАЕ, Катар, Бахреин, Оман, Кувајт) и Јемен и 3. Иран. На тај начин, истраживањем су обухваћене државе са којима су САД имале савезништва заснована на енергетској међузависности (државе ЗСС), државе које имају приступ кључним енергетским чвориштима (Јемен и Иран), при чему је Иран укључен и због непријатељства које постоји у односима између две државе. Истраживањем је обухваћен и Ирак, који је заузимао значајно место у политици САД према Персијском заливу за време претходних администрација, а у контексту рата у Ираку.

Временско одређење предмета истраживања обухвата раздобље од 2013. до 2021. године, односно други мандат председника Барака Обаме и први мандат председника Доналда Трампа. У овом временском периоду се најбоље могу истражити последице промене америчке позиције у глобалном енергетском систему на политику Сједињених Америчких Држава према државама Персијског залива у кратком року, као и на оријентацију велике стратегије у средњем року.

Дисциплинарно, ова докторска дисертација у најширем смислу припада науци о међународним односима, односно њеним поддисциплинама геополитици и безбедности, као и спољнополитичкој анализи.

Теоријски оквир истраживања се заснива на теорији неокласичног реализма као теорије спољне политике коју су формулисали аутори Норин Рипсман, Џефри Таљаферо и Стивен Лобел. Притом се прихватају теоријске претпоставке дефанзивног неокласичног реализма о анархичности као пермисивном услову, самопомоћи и борби за моћ ради максимизације безбедности, уз крњу рационалност. На основу овог теоријског оквира, под независном варијаблом у истраживању се подразумева релативни распоред моћи, али се користи и интервенишућа варијабла на индивидуалном нивоу, која укључује перцепције спољнополитичких одлучилаца, односно председника САД. У овој докторској дисертацији се такође користе и теоријске претпоставке које повезују област енергетске безбедности са спољном политиком, а пре свега механизми Чарлса Глејзера, и у мањој мери антиципаторне стратегије Роузмери Келаник и петро-савези Инвука Кима. Поред тога, кандидаткиња је у дисертацији дала своју дефиницију глобалног енергетског система, као и енергетске моћи, значаја и утицаја. Такође, направила је и класификацију енергетских претњи.

Научни циљеви истраживања су у овој дисертацији одређени као научна дескрипција и научно објашњење. С обзиром на одабрану методологију која се користи у дисертацији, научна дескрипција има значајно место у истраживању, односно коришћен је научни опис сваког корака у каузалном механизму. С друге стране, свеукупно гледано, спроведено истраживање је имало циљ и да пружи научно објашњење опажене промене политике и оријентације велике стратегије САД у Персијском заливу у периоду од 2013. до 2021. године. Дакле, научно објашњење се у овом раду огледало у потврђивању поверења у

каузални ланац чије су кључне тачке биле: енергетска револуција у САД, смањење америчке енергетске зависности, промена позиције САД у глобалном енергетском систему, промена претњи и интереса у Персијском заливу у односу на САД и, коначно, промена у политици према државама у Персијском заливу. Другим речима, у овом раду је понуђено објашњење које се заснива на енергетској револуцији као структурном модификатору, који је деловао на распоред енергетске моћи држава, односно на структуру глобалног енергетског система и на односе који се њему заснивају. У контексту другачије позиције САД у глобалном енергетском систему, дошло је до промене у интересима и перципираним претњама у вези са енергетском безбедношћу САД из Персијског залива, што се одразило и на промену у политици. У складу са тиме, дошло је до смањења ангажовања САД у одржавању равнотеже енергетске моћи и енергетских претњи у региону Персијског залива, као и до индиректног утицаја на свеукупни приступ САД одржавању регионалне равнотеже моћи.

Друштвени циљеви ове дисертације обухватају допринос фонду научног знања у Републици Србији у области међународних односа, а пре свега у оном делу који се односи на америчку спољну политику према Персијском заливу, безбедност и енергетску безбедност у условима промењене позиције САД у глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године. Истраживање ове врсте може имати и практичан значај у контексту тренутних дешавања која се одражавају на енергетску безбедност држава.

4. Основне хипотезе од којих се полази у истраживању

Општа хипотеза

Енергетска револуција у Сједињеним Америчким Државама узроковала је смањење америчке енергетске зависности, што је довело до промене у расподели моћи у глобалном енергетском систему. Измењена расподела моћи у глобалном енергетском систему је условила промену политика САД према државама у Персијском заливу и другачији однос према регионалној динамици у периоду од 2013. до 2021. године. Ипак, упркос сличној структури глобалног енергетског система у наведеном периоду, постојала је извесна разлика у политикама администрација председника Барака Обаме и Доналда Трампа, која је резултат различитих когнитивних филтера кроз које су Обама и Трамп тумачили системску прилику насталу променом распореда моћи.

Прва посебна хипотеза

Енергетска револуција у САД утиче на промену структуре глобалног енергетског система тако што доприноси промени расподеле моћи у области енергије и промени међудржавних енергетских односа, што се одражава и на политику САД према Персијском заливу.

Прва појединачна хипотеза

Повећање домаћих резерви и производње енергената омогућено енергетском револуцијом допринело је остварењу циља енергетске безбедности САД кроз смањење америчке зависности од увоза енергената из страних извора.

Друга појединачна хипотеза

Смањење америчког увоза и промена његове структуре утицали су на токове понуде и потражње на светском нивоу, као и позицију САД на тржиштима нафте и гаса.

Трећа појединачна хипотеза

Нова позиција САД и промењени обрасци понуде и потражње доприносе другачијим међународним енергетским и са њима повезаним политичким односима између држава у глобалном енергетском систему.

Четврта појединачна хипотеза

Измењена позиција САД у глобалном енергетском систему доприноси смањењу значаја америчког интереса за приступ нафти из Персијског залива и смањењу нивоа претње америчкој енергетској безбедности из Персијског залива.

Пета појединачна хипотеза

У условима мањег значаја интереса и мањих директних претњи америчкој енергетској безбедности у Персијском заливу, мањи су и подстицаји САД да се директно војно ангажује у овом региону ради одвраћања претњи попут концентрације ресурса, одржавања или смене режима у државама извозницама нафте како би они били пријатељски настројени према САД и енергетске безбедности заливских монархија.

Друга посебна хипотеза

Администрација председника Барака Обаме је искористила прилику која је настала услед промене позиције САД у глобалном енергетском систему да би смањила војне интервенције у оквиру шире политике повлачења са Блиског истока и употребљавала друга средства спољне политике и подстакла саме државе Персијског залива да се брину о безбедности у региону.

Прва појединачна хипотеза

У складу са позицијом САД у глобалном енергетском систему од 2013. до 2017. године и схватањем председника Барака Обаме да америчка енергетска револуција води енергетској независности САД, интереси везани за приступ нафти у Персијском заливу тумачени су само у контексту обезбеђивања слободног протока нафте из региона односно физичке заштите кључних транзитних тачака ради одржавања стабилности на тржишту нафте, али је његова администрација и у овој области тежила укључивању других заинтересованих актера.

Друга појединачна хипотеза

У контексту другачије позиције САД у глобалном енергетском систему и у складу са схватањем да претњу у Персијском заливу представљају терористичке организације, Обамина администрација је покушала да укључи све регионалне државе у одржавање стабилности, укључујући и Иран, и у складу са тиме је на иранску претњу одговорила комбинацијом дипломатских и економских средстава спољне политике.

Трећа појединачна хипотеза

Смањење зависности од увоза нафте из Персијског залива је умањило значај савеза са заливским монархијама за енергетску безбедност САД током администрације Барака

Обаме јер је настала асиметрија у међузависности, односно смањила се зависност САД од увоза нафте из овог региона, док су заливске монархије и даље зависиле од САД као гаранта безбедности, што је резултирало даљим одржавањем ових савеза за друге сврхе, али већом слободом избора за америчку спољну политику односно мањом подложности принуди нафтом.

Трећа посебна хипотеза

Администрација председника Доналда Трампа је користила прилику која је настала променом америчке позиције у глобалном енергетском систему како би смањила америчко ангажовање у Персијском заливу у области енергетске безбедности, али је постојало веће слагање са политиком заливских монархија у односу на његовог претходника из разлога одвојених од енергетске безбедности САД.

Прва појединачна хипотеза

У условима позиције САД у глобалном енергетском систему од 2017. до 2021. године и у складу са Трамповим уверењем да су САД енергетски доминантна држава, интереси везани за нафту у Персијском заливу су тумачени више у контексту одржавања стабилности цена кроз договоре са заливским монархијама, а мање као одговорност за одржавање слободног протока нафте, коју је он тежио да пребаци на друге државе које имају корист од таквог система.

Друга појединачна хипотеза

Иако је тумачио претњу Ирана на различит начин од свог претходника, Трамп се у оквиру своје политике „максималног притиска“ у највећој мери ослањао на економска средства спољне политике која су била усмерена ка иранској индустрији нафте, а америчка производња енергената је била један од чинилаца који је допринео могућности промене политике.

Трећа појединачна хипотеза

Трамп је тумачио смањење увоза нафте из заливских монархија као разлог за ограничену или изосталу реакцију на претње њиховој енергетској безбедности, али је побољшање односа са појединим држава Персијског залива било подстакнуто његовим уверењем да САД имају извесну економску корист од њих, као и његовим личним односима са одређеним државницима.

5. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Ова дисертација садржи увод, пет поглавља и закључак.

У **уводу** је објашњена природа истраживачког проблема, формулисано конкретно истраживачко питање и назначен теоријско-методолошки оквир од ког се полази, укључујући и хипотетички оквир који се састоји од опште, посебних и појединачних хипотеза. Поред тога, у уводном делу је дат преглед литературе у вези са енергетском револуцијом у САД и њеним последицама, литературе у вези са политиком председника Барака Обаме према Персијском заливу у његовом другом мандату и литературе у вези са

политиком председника Трампа према Персијском заливу у време његове прве администрације. Уводно поглавље је такође обухватило научне и друштвене циљеве и очекиване резултате и потенцијални допринос докторске дисертације.

Друго поглавље дисертације, „Методолошки оквир истраживања“, је посвећено детаљном опису методологије која се користи у раду и подељено је на четири целине. Прво потпоглавље, „Онтологија, епистемологија и природа каузалности“, описује онтолошку и епистемолошку позицију која се прихвата у дисертацији, односно свеукупно посматрано приступ у филозофији науке који се назива научни реализам. Поред тога, описује се и врста узрочности која се користи у закључивању у овом раду. Друго потпоглавље, „Метода студије случаја као основна метода у истраживању“, садржи дефиницију методе студије случаја која се примењује у овом истраживању. У трећем потпоглављу, „Метода праћења процеса као оперативна метода у истраживању“, читаоцима се приближава ова оперативна метода, њена повезаност са онтолошком и епистемолошком позицијом, врстом узрочности и емпиријским подацима случаја који се истражује, као и начин на који се спроводи. Четврто потпоглавље под називом „Квалитативна анализа садржаја као помоћна техника у истраживању“, посвећено је техници квалитативне анализе садржаја која је коришћена за систематско представљање доказа исказа.

Треће поглавље дисертације, „Теоријски оквир истраживања“, смешта истраживање у теорију неокласичног реализма, а садржи пет потпоглавља у којима се ближе одређује одабрани теоријски правац у аналитичком и емпиријском погледу. Прво потпоглавље, „Неокласични реализам као теорија спољне политике и његов положај у односу на границе реалистичке парадигме“, описује теорију неокласичног реализма Норина Рипсмана, Џефрија Таљафера и Стивена Лобела, која се прихвата у истраживању, као и њен положај у оквиру ширег корпуса реалистичке теорије међународних односа. У другом потпоглављу под називом „Основне теоријске претпоставке које се прихватају у овом истраживању“, описују се конкретне теоријске претпоставке на којима почива ова дисертација, односно дефинишу се кључни теоријски концепти који се користе у истраживању, а у вези са теоријом дефанзивног неокласичног реализма. Треће потпоглавље, „Каузални (узрочни) ланац у теорији неокласичног реализма“, детаљно представља каузални механизам који повезује независну, зависну и интервенишућу варијаблу, односно узрочни ланац између узрока и исхода у одабраној студији случаја. Преостала два потпоглавља у трећем поглављу, под називом „Теоријске претпоставке о енергији као извору моћи и утицаја“ и „Теоријске претпоставке о повезаности области енергије, безбедности и спољне политике које се прихватају у истраживању“, описују допунске теорије које се користе у анализи и закључивању, а које су у вези са питањима енергије у спољној политици и међународним односима, као и схватање кандидаткиње о кључним појмовима и концептима који се користе у анализи глобалног енергетског система.

После представљања методолошког и теоријског одређења истраживања у другом и трећем поглављу, остатак докторске дисертације је посвећен емпиријској провери хипотеза, односно корака у каузалном механизму.

У **четвртном поглављу** под називом „Енергетска револуција, промене глобалног енергетског система и спољна политика Сједињених Америчких Држава од 2013. до 2021. године“, представљена је америчка енергетска револуција, односно њене последице на промену америчке позиције у глобалном енергетском систему по корацима каузалног ланца. Прво потпоглавље, „Енергетска револуција у САД од 2008. до 2021. године, смањење енергетске зависности и енергетска моћ САД“ обухвата прва два корака каузалног механизма, односно утицај енергетске револуције на резерве, производњу и смањење увоза нафте и гаса у САД. Друго потпоглавље, „Од највећег увозника до извозника – нова позиција САД на тржиштима нафте и гаса и промене у глобалном енергетском систему“, обухвата трећи и четврти корак каузалног механизма, односно повећање извоза енергије из САД, као и промену образаца понуде и потражње енергената на светским тржиштима нафте и гаса, које мењају и политичке односе који се на њима заснивају. Треће потпоглавље, „Интереси и претње америчкој енергетској безбедности у Персијском заливу у контексту смањене енергетске зависности“, односи се на пети и шести корак каузалног механизма. У овом потпоглављу емпиријски се доказује пети и шести корак каузалног механизма, односно промене у интересима и претњама везаним за енергетску безбедност САД. Четврто потпоглавље, „Позиција САД у глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године и политика према Персијском заливу“ је последње потпоглавље у четвртном поглављу. У њему се разматра седми корак каузалног механизма у општем смислу, док се његово емпиријско доказивање у оквиру уграђених студија случаја наставља кроз пето и шесто поглавље дисертације.

Пето поглавље, „Политика администрације Барака Обама према Персијском заливу у контексту енергетске револуције од 2013. до 2017. године“, обухвата седми и осми корак каузалног механизма, односно представља наставак последњег потпоглавља у четвртном поглављу у оном делу који се тиче системских подстицаја за промену политике, али их и допуњује интервенишућом варијаблом перцепција председника. Подељено је на четири целине у оквиру потпоглавља „Обамино схватање енергетске револуције, пут ка енергетској независности и Персијски залив од 2013. до 2017. године“. Прво, у уводу овог потпоглавља се представљају документи и случајеви који су коришћени у квалитативној анализи садржаја у програму NVivo. Такође, он садржи и резултате анализе исказа о претњама за време Обамине администрације. Наредне три целине се баве значајним циљевима, средствима и активностима у спољној политици, респективно, а на основу квалитативне анализе прикупљених доказа исказа. Прво, део „Политика администрације Барака Обама према регионалној равнотежи моћи – докази емпиријске импликације а3“ обухвата доказе емпиријских импликација дела седмог корака каузалног механизма који се односи на свеукупни приступ Обамине администрације политици према Персијском заливу. Други и трећи одељак у потпоглављу, „Преговори са Исламском Републиком Иран

у контексту смањења енергетске зависности – докази емпиријске импликације а1“ и треће потпоглавље „Смањење енергетске зависности и Обаин приступ савезима са заливским државама од 2013. до 2017. године – докази емпиријске импликације а2“ садрже дупло-одлучујуће тестове повезаности узрока и исхода одабране студије случаја, односно доказе друге две емпиријске импликације седмог корака каузалног механизма – мање ангажовање САД у одржавању регионалне равнотеже енергетске моћи и мање ангажовање САД у одржавању савеза заснованих на енергетској безбедности. Коначно, последњи део потпоглавља, „Перцепције председника Барака Обаме о политици према Персијском заливу“ укључује доказе исказа у погледу Обаиног тумачења међународних околности, интереса, претњи и опредељења у политици према региону.

Шесто поглавље ове докторске дисертације под називом „Политика администрације Доналда Трампа према Персијском заливу у контексту енергетске револуције од 2017. до 2021. године“ прати исту логику и такође се ослања на седми и осми корак каузалног механизма. У првом потпоглављу, „Трампово схватање енергетске револуције, „енергетска доминација“ и Персијски залив од 2017. до 2021. године“, је описан пројекат у програму у коме је вршена квалитативна анализа садржаја, укључујући класификацију докумената и случајева. У овом делу су такође наведени и резултати анализе који се односе на перцепције претњи у његовој администрацији. Остатак потпоглавља је подељен на четири дела. Први део потпоглавља, „Политика Трампове администрације према равнотежи моћи у Персијском заливу – докази емпиријске импликације а3“ садржи резултате анализе доказа исказа о свеукупном приступу Трампове администрације региону. Други и трећи одељак у потпоглављу, „Трампова политика „максималног притиска“ према Исламској Републици Иран у контексту енергетске независности – докази емпиријске импликације а1“ и „Енергетска независност и Трампов приступ савезима са заливским монархијама од 2017. до 2021. године – докази емпиријске импликације а2“ се баве тестирањем предвиђања о мањем директном ангажовању САД у одржавању регионалне равнотеже енергетске моћи и претњи и смањеном значају савеза заснованих на енергији, респективно. Коначно, последњи део овог потпоглавља „Перцепције председника Доналда Трампа о политици према Персијском заливу“ представља резултате анализе са дистанце тумачења околности и опредељења председника Трампа у вези са политиком према Персијском заливу.

6. Методе које су примењене у истраживању

Ова докторска дисертација садржи поглавље које је посвећено опису примењене методологије, као и конкретних метода које су коришћене у истраживању. Пре свега, одабран је приступ у филозофији науке који се зове научни реализам, а који комбинује онтолошки фундаментализам и приступ стратификоване реалности са епистемолошким реализмом. Тачније, у истраживању се полази од схватања да објективно постоји стварност која се може сазнати, али да се не могу сви њени делови непосредно опазити.

Истовремено, прихвата се схватање о онтолошком детерминизму које повезује узрок и последицу, насупрот схватању о стохастичности појава у друштвеној реалности. Када је реч о епистемолошком релативизму, он је прихваћен као историјска контекстуалност и пролазност знања. У овој дисертацији је коришћена природа каузалности која се заснива на каузалном механизму, односно низу повезаних корака на аналитичком нивоу који остављају емпиријске импликације у видљивом стратуму реалности. С обзиром на емпиријску природу истраживачког питања, кандидаткиња се определила за студију случаја као основну методу дисертације, и то за студију случаја као јединственог исхода са доказима унутар случаја. У складу са тиме, оперативна метода која је коришћена у истраживању је праћење процеса. Поред тога, коришћена је и као помоћна техника квалитативне анализе садржаја. Кандидаткиња је користила програм НВиво како би систематски представила доказе исказа у вези са последња два корака каузалног механизма. Тачније, квалитативном анализом саопштења јавно доступних докумената председника Обаме и Трампа, као и виших званичника у њиховим администрацијама, представљени су докази исказа о циљевима, средствима, опажаним претњама и активностима које су у вези са политиком према Персијском заливу. Конкретни кораци каузалног механизма, који представљају даљу конкретизацију претходно формулисаних хипотеза, у дисертацији су следећи:

Први корак каузалног механизма

А: Технолошке иновације у области екстракције нафте и гаса засноване на хидрауличком фрактурисању и бушењу хоризонталних бунара омогућавају појединачним компанијама (е) већу расположивост доказаних резерви и већу производњу ових енергената на тржишту (а).

Е: Енергетска револуција која се заснива на примени хидрауличког фрактурисања (фрековања) и бушењу хоризонталних бунара у САД је омогућила више доказаних резерви и већу производњу нафте и гаса из уљаних и гасних шкриљаца почевши од 2008. године.

Други корак каузалног механизма

А: Промењено домаће тржиште нафте и гаса односно већа понуда домаће нафте и гаса смањују потребу државе (е) за увозом ових енергената чиме се умањује и енергетска зависност (а).

Е: Услед већих резерви и веће производње нафте и гаса, САД мање увозе ове енергенте, чиме се смањује америчка енергетска зависност.

Трећи корак каузалног механизма

А: Промењено домаће тржиште нафте и гаса (е) односно већа понуда домаће нафте и гаса и технолошке иновације у области складиштења и транспорта природног гаса мењају позицију САД на глобалним тржиштима енергената (а).

Е: Услед веће производње сирове нафте, САД почињу са извозом сирове нафте и повећавају извоз укупне нафте и нафтних и деривата, а уз могућност транспорта природног гаса у течном стању танкерима, почињу и са извозом природног гаса ван

територије Северне Америке, чиме се постепено мења позиција САД од земље увознице енергије ка извозници на глобалном нивоу.

Четврти корак каузалног механизма

А: Промена у одређеним одликама тржишта нафте и тржишта гаса (е) доприноси већој разумењености распореда енергетске димензије моћи што може смањити директни енергетски утицај који су уживали дотадашњи центри концентрације моћи и довести до диверзификације енергетских односа између држава (а).

Е: На светском тржишту нафте, промена позиције САД има за последицу преусмеравање извоза из држава које су раније извозиле у САД ка новим извозним дестинацијама, као и САД као конкурентног извозника, што утиче на смањење концентрације понуде чиме се мењају постојећи односи међузависности. На регионалним тржиштима гаса ван Северне Америке, САД постају већи извозник течног природног гаса, што доприноси стварању већег броја спот тржишта, чиме се мењају постојећи односи међузависности.

Пети корак каузалног механизма

А: Позиција државе у глобалном енергетском систему (е) утиче на интересе везане за енергетску безбедност у спољној политици (а), тако да што је већа њена енергетска моћ, мањи су и интереси за обезбеђивањем приступа енергентима из других држава.

Е: Позиција САД у глобалном енергетском систему која се одликује већом енергетском моћи смањује значај америчког интереса за приступом енергентима из Персијског залива за сопствене потребе.

Шести корак каузалног механизма

А: Позиција државе у глобалном енергетском систему (а) утиче на претње енергетској безбедности у спољној политици (е) тако да што је већа енергетска моћ, односно што су мањи интереси за обезбеђивањем снабдевања, мање су и претње и мања је подложност енергетском утицају.

Е: Услед мањих интереса везаних за приступ нафти из Персијског залива, мање су и претње за САД у случају да било која држава у Персијском заливу оствари физичку контролу над ресурсима друге државе чиме би дошло до концентрације, у случају угрожавања постројења за екстракцију нафте, као и у случају физичког спречавања извоза кроз блокаду одређених контролних тачака, а мањи је утицај у случају ембарга или других ограничења извоза и производних квота.

Седми корак каузалног механизма

А: Мањи интереси и претње везане за област енергетске безбедности доприносе стварању пермисивнијег стратешког окружења, док већа енергетска моћ и дифузнији распоред глобалне енергетске моћи производе прилику на нивоу међународног система за промену политике и оријентације велике стратегије у циљевима, средствима и активностима који повезују енергетску безбедност са спољном политиком и великом стратегијом.

Е: Већа енергетска моћ, мањи интереси и претње везани за енергетску безбедност САД (е) представљају јасну системску прилику за смањење ангажовања у Персијском заливу у погледу одржавања равнотеже енергетске моћи и равнотеже енергетских претњи (а1),

одржавања савеза заснованих на енергетској међузависности (a2) и мање јасан индиректни подстицај за смањење ангажовања САД у односу на регионалну равнотежу моћи (a3).

Осми корак каузалног механизма

А: Спољнополитички одлучиоци (e) доносе одлуке у вези са смањењем ангажовања у удаљеним регионима у складу са сопственим тумачењем системских подстицаја (a).

Е: Председник САД доноси одлуке у вези са смањењем ангажовања у одржавању равнотеже енергетске моћи и равнотеже енергетских претњи (a1) равнотеже енергетских претњи (a1), смањењем ангажовања у одржавању савеза заснованих на енергетској међузависности (a2) и смањењем ангажовања у односу на регионалну равнотежу снага (a3) у Персијском заливу, у складу са сопственим тумачењем системских подстицаја.

У дисертацији је извршено тестирање сваког појединачног корака каузалног механизма на емпиријском нивоу, а на основу доказа образаца, постојања, временског и просторног следа и исказа. У складу са епистемолошким релативизмом, потврђујући докази предвиђања која су била извесна или јединствена, или и извесна и јединствена, у зависности од корака, ажурирано је поверење у аналитички низ корака каузалног механизма, односно у хипотетички оквир ове докторске дисертације.

Извори података: У дисертацији су коришћене монографије и зборници, поглавља и академски радови, нарочито у уводном делу, другом и трећем поглављу. У четвртном поглављу рада коришћени су подаци релевантних институција попут Стејт департмента и Администрације за информације о енергији, али и извештаји, стратегије и саопштења за јавност Беле куће, Департмана за енергију, Глобалног института за енергију Америчке привредне коморе, Америчке Централне команде и др. У петом и шестом поглављу коришћени су јавно доступни документи председника Обама и Трампа доступни на сајту Пројекта америчког председништва, као и јавно доступна архивирана грађа Стејт департмента од 2013. до 2021. године.

7. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација мср Олге Стевановић је у потпуности испунила постављена очекивања и остварила задате научне циљеве. Хипотезе постављене у почетној фази истраживања су додатно конкретизоване и теоријски поткрепљене аналитичким корацима каузалног механизма. Тестирањем сваког појединачног предвиђања у вези са емпиријским корацима каузалног механизма је ажурирано и потврђено поверење у аналитички низ корака каузалног механизма. У складу са тиме, потврђене су и хипотезе овог истраживања. Истовремено, отворен је простор за даља истраживања не само емпиријских импликација промена у глобалном енергетском систему, већ и за теоретизацију повезаности енергетске безбедности и спољне политике, што представља недовољно обрађену тему у постојећој академској литератури.

Један од доприноса ове дисертације се огледа у приближавању методологије која није често заступљена у истраживањима у Србији, а која је погодна за квалитативна истраживања у друштвеним наукама.

Поред тога, у трећем поглављу дисертације кандидаткиња је дала своју дефиницију глобалног енергетског система, дефиниције енергетске моћи, значаја и утицаја, као и начина на који они одређују позицију државе у глобалном енергетском систему и начин на који се повезују са спољном политиком. Поред тога, дала је и класификацију енергетских претњи. Ово представља допринос развоју кључних концепата који се јављају у предмету истраживања, а који су у мањој мери заступљени у литератури.

У четвртном поглављу, кандидаткиња је доказала постојање каузалног механизма који је представљен у овој дисертацији, односно хипотетичког прве посебне хипотезе, док су пето и шесто поглавље, као две уграђене студије случаја, доказали другу и трећу посебну хипотезу. У складу са тиме, потврђено је постојање каузалног ланца који као исход идентификује промену политике и оријентације велике стратегије САД у Персијском заливу, док као узрок или независну варијаблу препознаје промену у распореду енергетске димензије моћи, а као интервенишућу варијаблу перцепције председника САД о системским подстицајима.

8. Закључак

На основу изведеног истраживања, може се тврдити да је кандидаткиња показала изузетан смисао за научно-истраживачки рад и продубљено разумевање политике Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у измењеном глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године. Одабрана тема докторске дисертације је актуелна, научно потребна, друштвено оправдана и у складу је са до сада приказаним научним интересовањем мср Олге Стевановић, способностима кандидаткиње и њеним професионалним опредељењем. Она представља самосталан истраживачки рад о политици Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у измењеном глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године.

2. У дисертацији је приметна амбиција кандидаткиње, како у погледу научних циљева тако и у погледу схватања друштвене потребе да се истражи предмет дисертације. Реч је о изузетно актуелном истраживању које може бити од научне и шире друштвене користи и подстицај за даља научна истраживања политике Сједињених Америчких Држава према Персијском заливу у измењеном глобалном енергетском систему од 2013. до 2021. године.

3. Структура садржаја дисертације поштује принципе општости и конкретизације истраживања и начела прецизности, реалности и ограничења. Она омогућава свођење предмета истраживања у научно прихватљиве оквире за спознају и одређење појава, и приказ резултата истраживања. Садржај предмета дисертације је правилно структуриран, те омогућава реализацију постављених циљева.

4. Приложена литература дала је веома добру грађу за израду докторске дисертације, те учвршћује закључак Комисије о свеобухватно исправној методолошкој усмерености кандидаткиње.

5. Постигнути резултати истраживања кандидаткиње мср Олге Стевановић представљају драгоцен, изузетан допринос, како у смислу ваљаног обухвата теме, тако и у стварању могућности њеног даљег и још дубљег сагледавања.

Анализом и критичком оценом докторске дисертације, Комисија закључује да је дисертација мср Олге Стевановић написана у складу са усвојеном пријавом и одобрењем Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду. На основу укупне и критичке оцене садржаја докторске дисертације, чланови Комисије оцењују да докторска дисертација кандидаткиње мср Олге Стевановић представља самостално научно дело, па су се у складу са тим стекли сви неопходни услови за њену јавну одбрану.

У Београду, 14. марта 2025. године.

Комисија

проф. др Владимир Ајзенхамер

доц. др Стеван Недељковић

доц. др Милан Крстић
